

MONETOS, SKIRTOS
LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS
VALDOVŲ RŪMAMS

Nominalas – 500 litų
Auksas Au 999,9
Kokybė „proof“
Taisyklingo dvylikakampio formos monetos
apibrėžto apskritimo skersmuo 32,50 mm
Masė 31,10 g
Monetos briauna lygi
Tiražas 1 000 vnt.

Nominalas – 1 litas
Vario ir nikelio lydinys (Cu 75, Ni 25)
Skersmuo 22,30 mm
Masė 6,25 g
Monetos briauna – rantai su tarpais
Tiražas 1 000 000 vnt.

Monetų dailininkas Giedrius Paulauskis
Išleista 2005 m.

Vilniaus pilių ansamblis ir jo centre esantys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai – tai valdančiųjų Gediminaičių–Jogailaičių ir Vazų dinastijų didžiųjų Lietuvos kunigaikščių pagrindinė istorinė rezidencija Lietuvoje, valstybės suverenumo ir prestižo simbolis. Atstatyti Valdovų rūmai vėl liudys ilgaamžės Lietuvos valstybės tradicijos tęstinumą ir Vilniaus, kaip istorinės sostinės ir svarbaus viso Vidurio ir Rytų Europos regiono politinio bei kultūrinio centro, statusą.

Kaip rodo archeologinių tyrimų duomenys ir radiniai, Vilniaus pilių – Aukštutinės ir Žemutinės – teritorijoje gyventa jau I tūkst. pr. Kr. Iki XIII a. čia buvo statoma daugiausia

iš medžio, vėliau pradėta mūryti. Manoma, jog Vilniaus pilyse savo rezidenciją XIII a. viduryje galėjo turėti pirmasis ir vienintelis Lietuvos karalius Mindaugas. 1323 m. Lietuvos sostinę į Vilnių oficialiai perkėlė didysis kunigaikštis Gediminas. Anksčiau atrasti mūrai, rišti ikigotikiniu, arba vadinamoju baltiškuoju, būdu, Žemutinės pilies – pirmiausia vėlesnių Valdovų rūmų ir Katedros – teritorijoje paprastai priskiriami būtent šių dviejų Lietuvos valdovų laikams. Vėlesni Lietuvos valdovai – Algirdas ir Lenkijos karaliumi tapęs jo sūnus Jogaila – taip pat turėjo palikti pėdsakų Vilniaus rezidencijos plėtroje. Pastarųjų dešimtmečių tyrimų duomenys leidžia teigti, kad Valdovų rūmų vietoje Žemutinės pilies teritorijoje jau ikigotikiniame ir ankstyvosios gotikos periode būta mūrinės aptvarinės pilies su bokštais. Išlikę pamatų mūrai rodo, jog ši pilis XIII–XV a. kelis kartus buvo rekonstruojama ir plečiama. Tiksliai nežinoma, kur Vilniuje rezidavo didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas, labiau mėgęs Trakus. Tiesa, 1413 m. žinutė patvirtina, kad jis tikrai gyveno ir Žemutinėje pilyje. XV a. pradžioje pasiekęs savo galybės viršūnę, Vytautas siekė karališkosios karūnos. Šioms išskilmėms jis perstatė po gaisro nukentėjusią Vilniaus katedrą. Tuo metu galėjo būti rekonstruojama ir valdovų rezidencija Vilniuje, tačiau nežinia kur – Aukštutinėje ar Žemutinėje pilyje. Aukštutinės pilies mūrų

chronologija, stilistiniai elementai, ant kalno esančių rūmų reprezentacinės salės antrajame aukšte išpūdingi matmenys byloja, kad būtent čia galėjo būti pagrindinė Vytauto rezidencija Vilniuje.

Remiantis rašytinių šaltinių užuominomis ir gausybe to laikotarpio radinių, galima teigti, jog didysis Lietuvos kunigaikštis (nuo 1492 m.) Aleksandras (mirė 1506 m.), 1501 m. tapęs ir Lenkijos karaliumi, perkėlė savo rezidenciją iš Aukštutinės pilies į Žemutinę ir čia ankstesnės pilies vietoje pasistatė ištaigingus rūmus. Po XVI a. pradžios Vilnių nusiaubusių gaisrų gotikinius Aleksandro rūmus rekonstravo ir išplėtė didysis Lietuvos kunigaikštis ir Lenkijos karalius Žygimantas Senasis (1506–1548 m.) su žmona Bona Sforca, kuri lemtinai paskatino italų Renesanso kultūros ir meno sklaidą Lietuvoje ir Lenkijoje. Manoma, jog tada jų perstatymo projektą galėjo parengti architektas Bartolomeo Berrecci, tuo metu vykdęs ir Krokuvos Vavelio pilies rezidencijos rekonstrukciją, Krokuvos katedros Žygimantų koplyčios staty-

bą. Renesansinės rezidencijos plėtrą tęsė Žygimanto Senojo ir Bonos Sforcos sūnus – paskutinis Gediminaičių–Jogailaičių dinastijos atstovas Lietuvos ir Lenkijos sostuose Žygimantas Augustas (1548–1572 m.). Jau 1529 m. jis buvo pakeltas didžiųjų Lietuvos kunigaikščiu, o nuo 1544 m. tėvo pavedimu faktiškai valdė Lietuvą, kartu su motina du dešimtmečius dažniausiai reziduodamas Vilniuje. XVI a. viduryje vykdytiems Valdovų rūmų plėtros darbams vadovavo italų menininkai, dažniausiai kilę iš Renesanso tėvynės Toskanos. Tai – Bernardino de Gianotis Zanobi, Giovanni Cini da Siena, Giovanni Maria Mosca Padovano, Filippo Bartolomeo da Fiesole ir kt. Jiems talkino ir vietiniai, ir iš kitų Vidurio Europos kraštų atvykę meistras.

Lietuvos, Lenkijos ir Transilvanijos valdovas Steponas Batoras, atvykęs į Lietuvą, mieliau rezidavo Gardine. Po 1610 m. gaisro Valdovų rūmus Vilniuje remontuoti ir naujai dekoruoti ėmėsi Lenkijos karalius ir didysis Lietuvos kunigaikštis, Švedijos karališkojo sosto pavaldėtojas,

Žygimantas Vaza (1587–1632 m.). Valdovų rūmų perstatymas jau ankstyvojo baroko stiliumi vyko kartu su 1602 m. Šv. Sosto šventuoju oficialiai pripažinto karaliaus Kazimiero (mirė 1484 m.) mauzoliejinės koplyčios greta Katedros statyba. Ši koplyčia tapo ir rekonstruotų Valdovų rūmų koplyčia, ją ir pačią Katedrą su gretima valdovų rezidencija jungė speciali galerija. Manoma, jog Valdovų rūmų rekonstrukcijai XVII a. pirmojoje pusėje vadovavo valdovo architektai Matteo Castello ir Constante Tencalla, buvę garsių italų architektų Carlo Maderno ir Domenico Fontana mokiniai, o Vilniuje kūrė ir Šv. Kazimiero koplyčią. Valdovų rūmai visais laikais iki pat XVIII–XIX a. sandūros, kai jie buvo nugriauti, kartu su Katedra sudarė darnų architektūrinį ansamblį. Architektai, taip pat ir Laurynas Gucevičius, visada derino šių abiejų pastatų formas ir tūrius.

XVI–XVII a. pirmoji pusė – Renesanso ir ankstyvojo baroko epocha – buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų didžiausio klestėjimo laikotarpis. Rūmuose

buvo sukauptos didžiulės visoje Europoje garsios meno, brangenybių kolekcijos, taip pat gausūs ginklų, šarvų, medžioklės trofėjų, knygų rinkiniai, čia buvo statomos pirmosios Lietuvoje operos, priimami daugelio užsienio šalių diplomatai, sprendžiami svarbūs ne tik Lietuvos ir Lenkijos, bet ir visos Europos politikos, tarptautinių santykių klausimai. Valdovo rezidencija tapo naujų kultūros ir meno iniciatyvų, idėjų, madų sklaidos visam kraštui centru.

Skaudžiausią smūgį Valdovų rūmų raidai sudavė XVII a. vidurio Lenkijos ir Lietuvos nesėkmingas karas su Maskvos Rusija, sukilusiais Ukrainos kazokais ir Švedija. 1655 m. Vilnių užėmė Maskvos caro ir kazokų kariuomenė, šeimininkavusi pilyse ir Valdovų rūmuose iki 1661 m. Tuo metu rūmai buvo nusiaubti, apgriauti, išgrobstyti ir išgabentais į Rusiją juose likusios vertybės. Po šio suniokojimo apgriuvusios rūmų sienos stovėjo dar mažiau nei 150 metų. Ne kartą XVII a. antrojoje pusėje–XVIII a. buvo keliamas klausimas dėl rūmų, kaip valstybės, jos suverenumo simbolio ir didžiojo Lietuvos kunigaikščio rezidencijos, atstatymo, dėl bendro Abiejų Tautų Respublikos valdovo rezidavimo Vilniuje (kas treji metai) prieder-

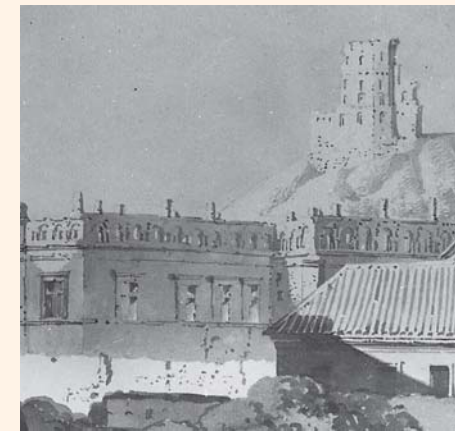

mės. Deja, žlungančios valstybės išdalybės, objektyvios vidaus ir tarptautinės padėties komplikacijos, nepalanki valdovų nuomonė nulėmė, jog rūmai Vilniuje jau nuo XVII a. vidurio niekada nebetarnavo didiesiems Lietuvos kunigaikščiams kaip rezidencija. XVIII a. rūmų griuvėsiuose buvo leista apsigyventi Vilniaus miestiečiams, galop planuota čia įkurdinti valstybės administracijos įstaigas. Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę inkorporavus į Rusiją, imperijos administracija XVIII–XIX a. sandūroje paskatino nugriauti senąją didžiųjų Lietuvos kunigaikščių rezidenciją iki pat pamatų. Po rusų tvirtovės panaikinimo XIX a. rūmų teritorija suldyginta, apželdinta ir paversta skveru. Čia kada stovėję didingi rūmai ilgai buvo prisimenami tik iš senųjų piešinių.

Specialistų tyrimų ir visuomenės dėmesio nugriautų Valdovų rūmų vieta laukė mažiau nei 200 metų. Kompleksiniai tyrimai, kurių pagrindu pradėta mąs-

tyti apie šių rūmų Vilniuje atkūrimą, prasidėjo tik 1987 m. Tuo metu maž visuotinai palaikyta rūmų atkūrimo idėja daugeliui asocijavosi su paties valstybingumo atgavimu, tautinei, pilietinei ir valstybinei savimonei bei konsolidacijai svarbaus istorinio simbolio ir teisingumo atkūrimu.

2000 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Valdovų rūmų atkūrimo įstatymą, o po metų Lietuvos Vyriausybė savo nutarimu patvirtino jų atkūrimo ir paskirties koncepciją. Atkūrimo projektą parengė Projektavimo ir restauravimo instituto architektų grupė. Šio projekto pagrindinė idėja – maksimaliai išsaugoti ir eksponuoti išlikusias autentiškas rūmų liekanas, kiek įmanoma, atkurti rūmų erdves, interjerus, rodančius rezidencijos gyvavimo svarbiausius stilius – gotiką, renesansą ir ankstyvąjį baroką, sukurti tinkamas ir patogias sąlygas rūmų lankytojams. Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“ suintensyvino istorijos šaltinių paiešką Lietuvoje ir užsienyje, tęsiami archeologiniai ir architektūriniai tyrimai. Kasmet sukaupta labai vertingos medžiagos, leidžiančios Valdovų rūmų atkūrimo projektą vykdyti mokliškai pagrįstai.

Rūmų atkūrimo projekto vykdytojams aktyviai talkina 2000 m. įkurtas visuomeninis Valdovų rūmų paramos fondas. Jis ne tik telkia Lietuvos visuomenės ir išeivijos lėšas rūmams atkurti, bet ir propaguoja šią idėją, remia leidinius apie rūmus, radinių restauravimą, rengia parodas, įsigyja meno ir kitų autentiškų vertybių būsimų rūmų interjerams. Atkuriamų Valdovų rūmų interjerų, ekspozicijų programą kuria ir įgyvendina, Valdovų rūmams skirtas parodas rengia Lietuvos dailės muziejus, o visų atkūrimo darbų užsakovo funkcijas vykdo Vilniaus pilių direkcija.

Dr. Vydas Dolinskas

Informacija Lietuvos banke
Tel. (8 ~ 5) 268 03 16, faksas (8 ~ 5) 268 03 14, www.lb.lt

Monetos nukaldintos valstybės įmoneje „Lietuvos monetų kalykla“
www.lithuanian-mint.lt

Lietuviškos kolekcinės monetos

© Lietuvos bankas, 2005. Tir. 2 000 egz. Išleido Lietuvos bankas, Gedimino pr. 6, LT-01103 Vilnius
Spausdino UAB „Baltijos kopija“, Kareivių g. 13B, LT-09109 Vilnius

LIETUVIŠKOS KOLEKČINĖS MONETOS

*Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės
valdovų rūmai –
Lietuvos valstybingumo simbolis,
tautos ir valstybės istorijos
liudininkas, Lietuvos ir
viso Vidurio ir Rytų Europos regiono
politinis, administracinis,
diplomatinių santykių, kultūrinių ir
meninių mainų centras*

